

Stedenbouwkundige en cultuurhistorische verkenning

**Getfert - Perik -
Hogeland Noord**

augustus 2020

Figuur 1, Kruising Rietmolenstraat-Molukkenstraat, rechts voor is een begin te zien van het tuindorpcluster rondom de Molukkenstraat. Op de voorgrond is een groenstructuur zichtbaar die later omgevormd zou worden tot Boulevard 1945.

INHOUDSOPGAVE

Aanleiding - doel	5
Ontstaansgeschiedenis in vogelvlucht	7
INTERMEZZO tuindorpen	10
Waardevolle structuren	12
Cluster 1: Bouwplan Wooldriksweg - Borneostraat	14
Cluster 2: Bouwplan Varvikweg - Madoerastraat	16
Cluster 3: Bouwplan Varvik - Vereniging de Volkswoning	18
Cluster 4: Bouwplan Hoogeland - Patrimonium & Eigen Haard	20
Cluster 5: Bouwplan 't Hoogeland - Ons Huis	22
Conclusie-aanbevelingen	25

Plangebied van het bestemmingsplan 't Getfert/Perik/Hogeland Noord

AANLEIDING - DOEL

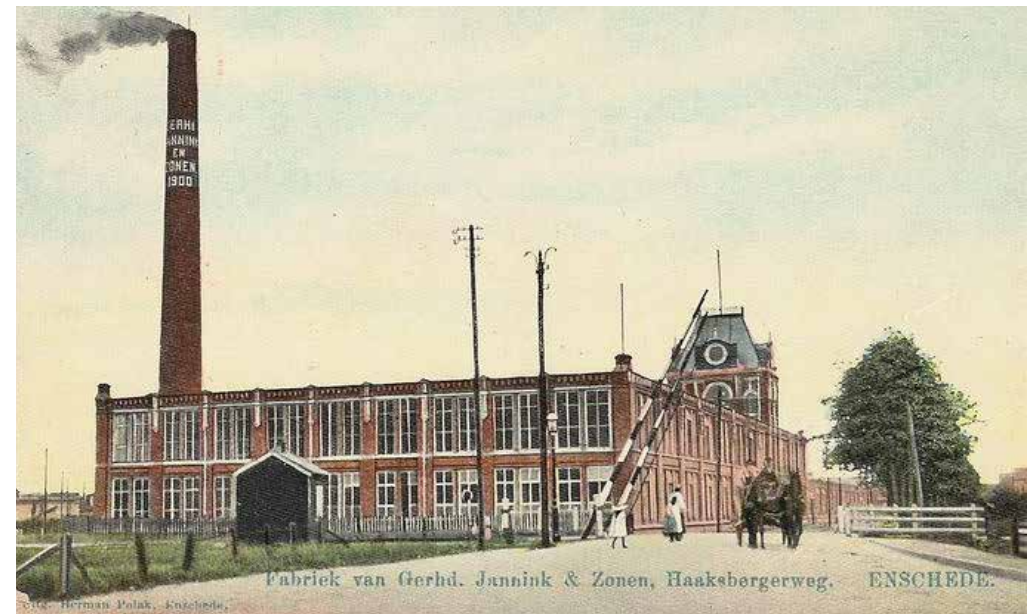
Voor het plangebied van het bestemmingsplan 't Getfert/Perik/Hogeland wordt een actualisatie voorbereid. Conform de uitgangspunten van het cultuurhistorische beleid van de gemeente Enschede wordt onderzocht of aanvullingen nodig zijn voor het beschermen van cultuurhistorische waarden.

Het voorliggende plangebied kent een lange ontwikkelingsgeschiedenis waarbij toenmalige maar ook recente ingrepen/toevoegingen herkenbaar en naast elkaar aanwezig zijn.

Deze verkenning biedt op stedenbouwkundig niveau inzicht in de ontwikkelingsgeschiedenis en benoemt de oorspronkelijke ruimtelijk-programmatische ambities. daarmee is het input voor de waardering van de stedenbouwkundige opzet, landschappelijke invulling en kan het inspiratie bieden voor toekomstige ruimtelijke transformatie opgaven. Tevens is het een aanvulling op de ch-inventarisatie voor wat betreft de tuindorpen in het gebied.

Het document maakt gebruik van oude topografische kaarten. Het resultaat zijn o.a. analysekaarten die visueel snel inzicht geven in de ontwikkeling van de wijk in relatie tot de binnenstad, het landschap en de door de tijd geldende cultureel-maatschappelijke opvattingen.

De begrenzing van het onderzoeksgebied valt samen met de begrenzing van het bestemmingsplan 't Getfert/Perik/Hogeland Noord.

Het plangebied en omgeving kende diverse fabriekscomplexen die in de nabijheid van het spoor naar Ahaus (Duitsland) waren gesitueerd. Op beeld fabriekscomplex Jannink (voormalige spinnerij) aan de Haaksbergerweg. Het gebouw biedt nu plaats aan een gezondheidscentrum en appartementen.

circa 1900 (in rood het plangebied)

Javastraat en omgeving rond 1907

Javastraat 99,101 e.o.

circa 1910 (in rood het plangebied)

Soendastraat midden jaren '70

circa 1935 (in zwart het plangebied)

Station Enschede Zuid, ruim emplacement met kolenopslag

ONTSTAANSGESCHIEDENIS IN VOGELVLUCHT

Voor het gebied plaatsmaakte voor de industrialisatie en de daarmee samenhangende ontwikkelingen bestond het uit een oud kleinschalige essenlandschap. De komst van een spoorlijn, (textiel)fabrieken en nieuwe wegen was het begin van een grote transformatie. Deze werd al snel gevolgd door de bouw van private woningen voor de meer gefortuneerde arbeiders, die prachtige woningen lieten bouwen aan o.a. de Javastraat en de Soendastraat.

Planmatige woningbouw ontstond onder invloed van de woningwet en misschien ook wel door de sloop van de Krim (start 1924-1935) waar heel eenvoudige arbeiderswoningen stonden (ten oosten huidige ziekenhuis). Mogelijk dat de herhuisvesting van deze bewoners een aanjaagfunctie heeft gehad voor de ontwikkeling van meerdere buurtjes in de jaren '20 voor sociale woningbouw (tuindorpen). Allen op initiatief van een woningbouwvereniging.

In de jaren '30 '40 en '50 zien we veel particuliere woningbouw ontstaan aan de oude linten en aan de Variksingel. Tegelijkertijd ontwikkelen allerlei bedrijven zich door op achterterreinen.

Na de sluiting van textiel fabrieken zien we in de jaren '70 en '80 veel sloop en inbreiding op deze voormalige fabrieksterreinen. Vaak ingevuld voor woningbouw maar een enkele keer blijft het ook bestemd voor bedrijvigheid (zoals Hardick & Seckel).

In de meer recentere jaren zien we door de groei van de stad, in de nabijheid van het stadscentrum (omgeving Boulevard 1945) en parallel aan de belangrijke uitvalsweg Zuiderval, vernieuwing plaatsvinden met een grotere stedelijkheid.

Het plangebied "Getfert-Perik-Hogeland Noord" maakt deel uit van het binnensingelgebied van de stad Enschede en is gelegen ten zuiden van het historische stadscentrum. Vanuit dit centrum lopen diverse historische verbindingswegen naar plaatsen en buurtschappen in de omgeving: Haaksbergen, Gronau etc. Deze radiale wegen bepalen nog steeds in belangrijke mate de stedenbouwkundige structuur van dit gebied. De huidige bebouwing langs de radialen dateert voor een groot deel uit dezelfde periode als het stadshart (vroeg 20e eeuw). Dat is goed te zien op het kaartbeeld uit 1910 op pagina 6.

Met de opkomst van de textielindustrie werd er ook doorlopend gezocht naar kortere verbindingen met het Ruhrgebied, waar het merendeel van de steenkolen vandaan kwamen. In navolging op 2 bestaande spoorwegaansluitingen werd de Ahaus Enscheder Eisenbahn (AE) opgericht. Dit op verzoek van enkele Enschedese textielabrikanten. Zo kreeg Enschede een derde station in 1903, Enschede Zuid. Vanaf dit nieuwe station ging het spoor naar het Duitse Ahaus, ten zuidoosten van Enschede. Het station werd voorzien van een behoorlijk emplacement én een eigen depot. Het spoor kende ook een verbinding naar het westen waar het aansloot op het spoor richting Deventer.

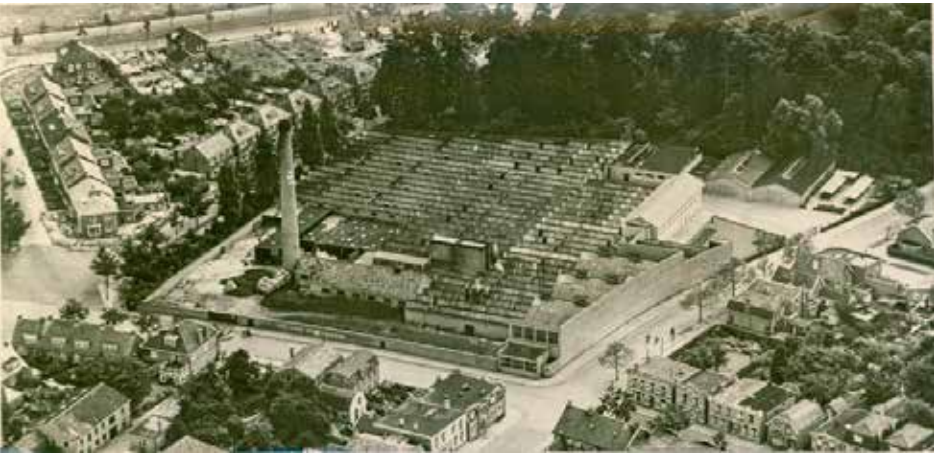
Op het kaartbeeld uit 1930 is goed te zien dat in een relatief korte periode er veel planmatige sociale woningbouw is toegevoegd met de kenmerken van een tuindorp, dat de fabrieken gegroeid zijn en in aantal zijn toegenomen en dat langs de belangrijkste doorgaande routes nieuwe lintbebouwing voor de middenklasse is toegevoegd. Het leverde grote contrasten op tussen de fabriekscplexen en de kleinschalige woonbebouwing.

Tuindorp 'Het Varvik' (1929) gebouwd in opdracht van De Volkswoning

circa 1955 (in zwart het plangebied)

Oude textielfabriek de BATO

circa 2000 (in zwart het plangebied)

Aanleg Boulevard 1945, midden jaren '60

2019 (in rood het plangebied)

ONTSTAANSGESCHIEDENIS IN VOGELVLUCHT

Voorbeelden van grotere 'industriële complexen' zijn; de oude textielfabriek van Jannink (hoek Zuiderval en Haaksbergerstraat), het oude fabriekscomplex, 'Hardick en Seckel' tussen Bleekweg en Sumatrastraat en de Bato aan de Perikweg en Javastraat.

Het gemeentelijk 'uitbreidingsplan' opgesteld in 1907, stuurde op samenhang en ordening. Hier ligt ook de grondslag voor de Singel als verkeersstructuur rond het centrum van Enschede. De Singel is aangelegd tussen 1916 en 1929, vrij uniek in die periode (auto bezit was nog heel schaars en toch aanleiding) in Nederland. De sociale woningbouw die in de jaren 20 en begin jaren 30 gebouwd werd, was op initiatief van de woningbouwverenigingen Ons Huis, De Volkswoning, Eigen Haard en Patrimonium.

In de periode tot aan de 2e wereldoorlog groeide het inwonertal van de stad in hoog tempo en werd de ruimte tussen de radialen bebouwd met een mengeling van woningbouw, bedrijven en voorzieningen zoals kerken, scholen e.d.

Aangezien de radiale verbindingswegen een belangrijke vervoersfunctie hadden en veelal nog hebben, vestigden zich daarlangs van oudsher veel winkels.

Ook werden in de jaren 30 van de vorige eeuw 'erkerwoningen' langs de noordzijde van de Getfertsingel, in het gebied vanaf de Varviksingel tot aan de Varviksweg en nog een paar tussen het zuiden van de Brinkstraat en de Molukkenstraat gebouwd.

De radialen werden met elkaar verbonden door twee ringen: de 'centrumring', de rondweg om het oude stadshart, en de 'singelring' die het grootste deel van de vooroorlogse stad omringd.

Het binnensingelgebied ontwikkelde zich tot het centrale stadsdeel van Enschede. Zowel functioneel als ruimtelijk is het binnensingelgebied het verbindende element tussen de naar buiten uitwaaiende woonwijken en werkgebieden enerzijds en het historische stadscentrum

anderzijds. Het gebied vervult nu een aantal centrale, verzorgende taken wat betreft bestuur en administratie, detailhandel, cultuur en ontspanning, medische dienstverlening, educatie, verkeer en vervoer. Daarnaast is het binnensingelgebied ook een belangrijk woongebied met groot aantal inwoners. Wat betreft de bebouwingwijze bestaat er in dit gebied een grote verscheidenheid aan stijlen en typologieën. Buiten de stedelijke gesloten bebouwing van het centrum is veel bebouwing buiten de centrumring uitgevoerd als 'halfopen' bebouwing in rijen (zelfstandige woningen met een kleine tussenruimte), als tuindorp of 'open' bebouwing met veel groen, soms (klein)stedelijk soms dorps.

Naast de oudere lage bebouwing met kappen is er de afgelopen decennia aan de rand van het historische centrum tevens 'middelhoogbouw' en 'hoogbouw' ontwikkeld. Deze ontwikkelingen vormen een breuk met de oorspronkelijke stedenbouwkundige opzet. Ook vinden er op kleine schaal nog altijd interventies plaats.

Het overgrote deel van de wijk kent echter nog haar oorspronkelijke (en voor Enschede kenmerkende) stedenbouwkundige opzet, wat een kwaliteit is.

Een deel van de oude fabriek van Hardick en Seckel bestaat nog steeds

Tuindorp Pathmos. Het grootste en meest complete tuindorp van Enschede (ter illustratie - buiten plangebied) (bron:photoshelter.com)

INTERMEZZO: KARAKTERISTIEK VAN TUINDORPEN

Tuindorpen zijn volkswoningbouwbuurten uit de eerste helft van de twintigste eeuw, vaak met rijen gebouwde woningen in een hiërarchische stedenbouwkundige opzet.

De bebouwing van deze gebieden bestaat voor het overgrote deel uit in lengte variërende rijen eengezinswoningen.

Afwijkende functies zoals kerken, scholen, collectief plantsoen en/of (voormalige) badhuizen komen vaak voor als onderdeel van het stedenbouwkundig plan.

Tuindorpen staan bekend als schilderachtige woonbuurten met een kleinschalige stedenbouwkundige structuur en een rijke architectuur.

Stedenbouwkundige structuur

Het karakter van de tuindorpen wordt sterk bepaald door de samenhang tussen stedenbouwkundige structuur, bebouwing, openbare ruimte en groen. Elk tuindorp of cluster kent een eigen ontwerpstempel. Vaak kent een tuindorp een groter groengebied en is het groen in de overige delen meer ondergeschikt. Door kleine sprongen in de gevelrooilijn wordt groen in de straat of op hoeken geïntroduceerd. De begrenzingen tussen privaat en openbaar is duidelijk en wordt vaak in de vorm van heggen of muurtjes vormgegeven. Daarnaast kennen deze wijken grote achtertuinen waar oorspronkelijk het eigen voedsel werd verbouwd. Het openbare groen benadrukt de stedenbouwkundige structuur en legt verbindingen met het groen van de (voor)tuinen. Door poortjes en onderdoorgangen ontstonden interessante pleintjes en plekken.

Bouwvolume

De bebouwing bestaat uit grotere architectuureenheden met (rijen) huizen die een samenhangend beeld vormen. Typerend is de helderheid van de simpele hoofdvormen met één of twee bouwlagen en variërende kappen.

Opvallend in het straatbeeld zijn de bindende elementen zoals doorlopende goten, kappen en metselwerk. Ook herhaling van gelijksoortige elementen als voordeuren, ramen, balkons, kappen en dakkapellen zijn bepalend voor het beeld en zorgen voor ritmiek.

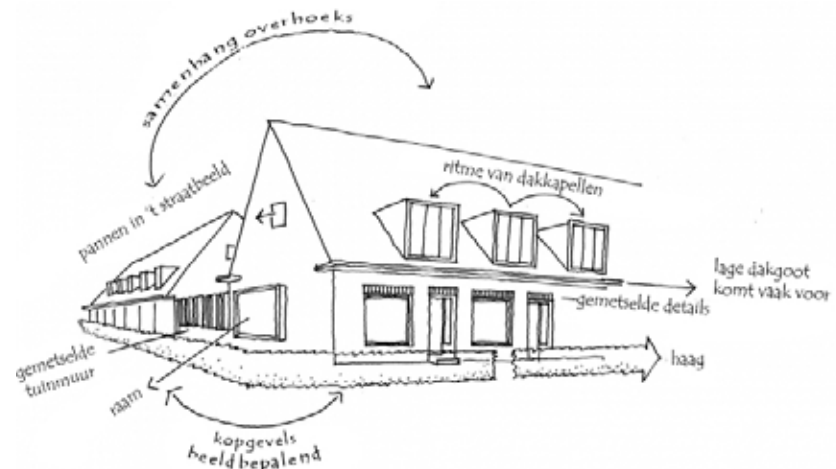
Accenten vinden we vaak op de hoeken en/of het einde van een zichtlijn. De kap speelt een grote rol in het dorps karakter en zorgt voor samenhang per rij. Maar wordt ook als accent op bepaalde plekken ingezet. De kap is veelal dominant in het aangezicht en komt in verschillende vormen, hellingen, hoogtes en richtingen voor.

Architectuur

De architectuur en detaillering zijn zorgvuldig, in de meeste tuindorpen/tuindorpstructuur is dit uitgewerkt tot het kleinste niveau en per cluster in samenhang. De rand van het dak is benadrukt door een uitkragende dakgoot. Grote dak oversteken zijn uit getimmerd. Raamvlakken zijn veelal onderverdeeld met stijl en soms roeden. Gevels hebben siermetselwerkaccenten of bijzondere metselwerkverbanden.

Materiaal en kleur

Materialen en kleuren zijn traditioneel. De huizen zijn gemetseld en hebben een pannendak met prominent aanwezige schoorstenen. Hout is toegepast voor de kozijnen. Baksteen is veelal rood of bruin en komt in verschillende tinten en typen metselverbanden voor. Pannen zijn keramisch en vaak oranje/rood. Het schilderwerk van kozijnen en daklijsten is van oorsprong meestal gebroken wit. Raam- en deuropeningen, erkers, balkons zijn ritmisch in de gevelwanden geplaatst en hebben eventueel een accentkleur.

Tuindorpprincipes

TUINDORPCOMPLEXEN

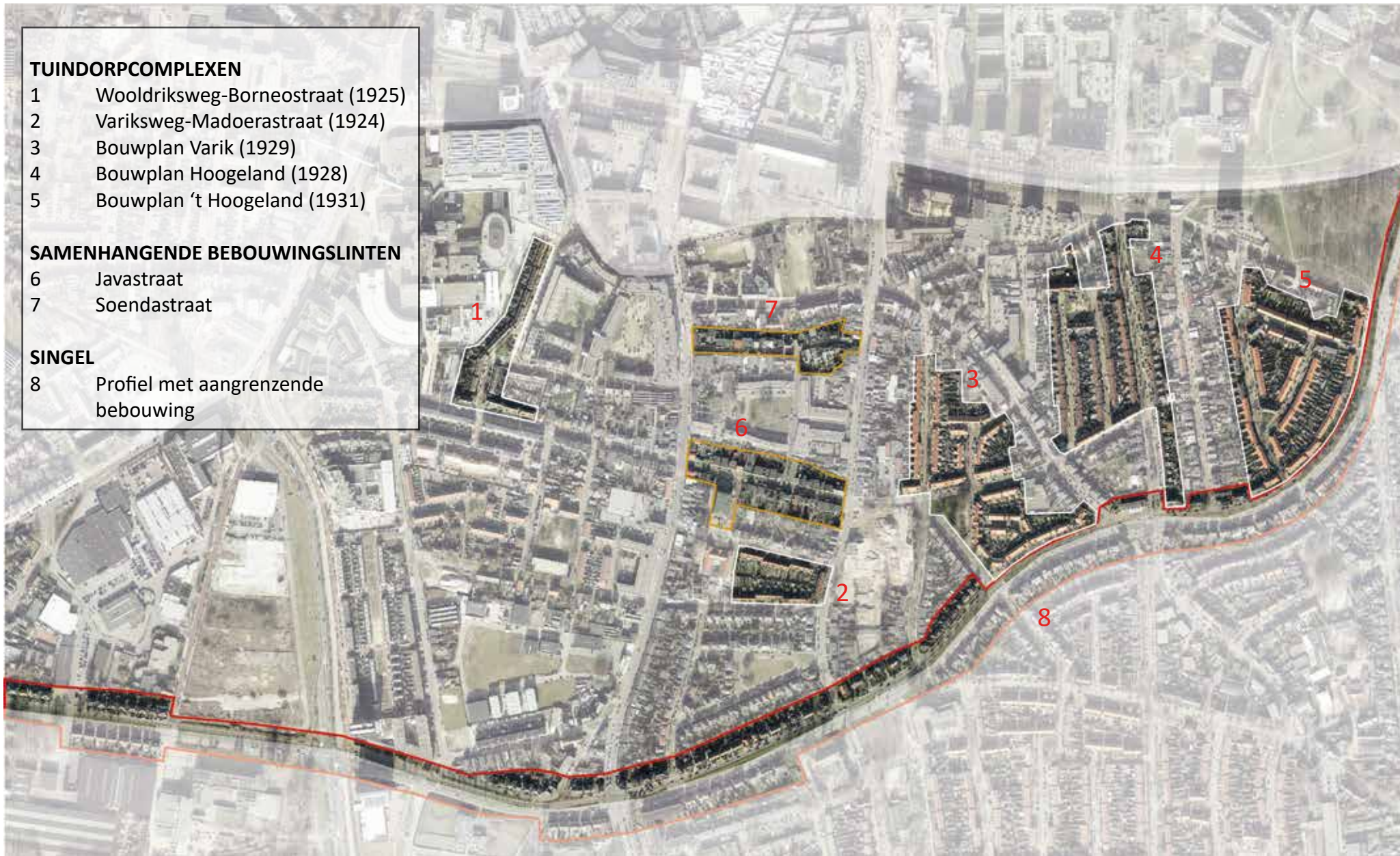
- 1 Wooldriksweg-Borneostraat (1925)
- 2 Variksweg-Madoerastraat (1924)
- 3 Bouwplan Varik (1929)
- 4 Bouwplan Hoogeland (1928)
- 5 Bouwplan 't Hoogeland (1931)

SAMENHANGENDE BEBOUWINGSLINTEN

- 6 Javastraat
- 7 Soendastraat

SINGEL

- 8 Profiel met aangrenzende bebouwing

tuindorpstructuur

sterk samenhangende
bebouwinglinten

Singel

Samenhangende stedenbouwkundige structuren die cultuurhistorisch gewaardeerd worden binnen het Plangebied

WAARDEVOLLE STRUCTUREN

De groei van de stad ging samen met diverse stedenbouwkundige inzichten. Het heeft het plangebied door de jaren heen, naast de organische groei, planmatig gevormd. Hierdoor zijn straten, buurtjes of verkeersstructuren ontstaan die bijdragen aan een herkenbaar deel van de geschiedenis van Enschede. Bovendien zijn het gebieden met een bijzondere ruimtelijke opzet vaak aangezet met openbaar groen en aangevuld met karakteristieke architectuur van hoge kwaliteit.

We kennen cultuurhistorische waarde toe aan deze structuren wanneer er sprake is van een combinatie van: historische waarden, ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden, architectuur- en/of kunsthistorische waarden, gaafheid, herkenbaarheid en zeldzaamheid.

Hoge waarde: ++ / Positieve waarde: + / Neutrale waarde: 0 / Negatieve waarde: - . De optelsom van deze scores leidt tot het formuleren van een eindwaardering in drie gradaties:

Hoge erfgoedwaarde of (potentiële) monumentwaarde: minimaal 3 x ++ en 3 x +

Positieve of beeldbepalende erfgoedwaarde:

minimaal 5 x + en 1 x 0

Basis erfgoedwaarde waarde:

minimaal 2 x + en 3 x 0

SAMENHANGENDE HISTORISCHE LINTBEOUWING

In de nabijheid van de fabrieken, spoor en de binnenstad werden door meer welvarende textielarbeiders woningen in eigen beheer gebouwd (1908-1915). De woningen aan de Soendastraat en het meer westelijke deel van de Javastraat zijn hiervan goede voorbeelden. De mooie details, goede materialen en individuele expressie (vaak in dubbele woningen) maken dat nog steeds zichtbaar. Beide straten lopen parallel ten opzichte van elkaar langs de noord- en zuidzijde van het Perikplein en worden begrensd door de Kuipersdijk en Perikweg.

De lintbebouwing is onderling vaak gescheiden door smalle gangetjes. Dat de Javastraat van west naar oost is ontwikkeld zien we terug in de architectuur die zich van meer neorenaissance ontwikkelt naar Jugendstil.

Cultuurhistorische structuurwaarden Javastraat en Soendastraat

1) historische waarden	++
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	+
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	+
4) gaafheid, herkenbaarheid	+
5) zeldzaamheid	0

Advies:

beide straten opnemen als cultuurhistorische structuur

DE SINGEL

De Singel kent een ruim profiel met groen/bomen die ondanks veranderend gebruik nog altijd goed afleesbaar is als 'Ring' om de stad. Niet in de laatste plaats door de herkenbare 'erkerbebouwing' die het profiel begeleidt. Vaak gebouwd in de jaren 30 van de vorige eeuw, maar ook als vroeg naoorlogse variant volop aanwezig. De ontwikkelingsgeschiedenis, de ruimtelijke opzet en kwalitatief hoogstaande architectuur van de begeleidende bebouwing maken deze structuur op de schaal van de stad zeer waardevol en uniek.

Cultuurhistorische structuurwaarden Singel

1) historische waarden	++
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	++
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	+
4) gaafheid, herkenbaarheid	++
5) zeldzaamheid	++

Advies:

Het deel van de Singel wat binnen het plangebied valt opnemen als cultuurhistorische structuur

Wooldriksweg - Borneostraat 1925

Tuindorpcomplex 1 (zie pagina 12)

Het complex maakt onlosmakelijk onderdeel uit van een belangrijke ontwikkelingsfase van de stad Enschede. De samenhang op gebouwniveau is goed zichtbaar en het collectieve centrale groen is nog altijd aanwezig en functioneel. Door renovatie hebben een groot aantal woningen een deel van de oorspronkelijke karakteristiek verloren. De winkel-woningen aan de Wooldriksweg springen eruit en kennen nog altijd veel oorspronkelijke kenmerken mede door de hoofdvorm.

foto midden jaren 30, Borneostraat. Linksvoor 1 van de woon-winkelwoningen met Amsterdamse School kenmerken

Inleiding

Op diverse plekken treffen we grotere en kleinere stukken aan met het karakter van een tuindorp: een stedenbouwkundig ensemble dat als geheel is ontworpen in dezelfde architectuur, vrijwel altijd door één architect. De opdrachtgever voor de bouw was in de meeste gevallen een toegelaten instelling, een woningcorporatie. Zij waren in staat om een opdracht van grotere omvang t.b.v. de huisvesting van fabrieksarbeiders te realiseren. De woonblokken kennen vaak wijkende rooilijnen, specifieke hoekoplossingen en er is veel groen in de achtertuinen, op pleintjes en - indien aanwezig - in de voortuintjes. Binnen dit plangebied zijn er nog 5 van dit soort ensembles te vinden (zie pagina 12).

Wooldriksweg-Borneostraat

Dit tuindorpensemble is in 2 fasen gebouwd in opdracht van woningbouwvereniging Ons Huis. De eerste fase werd in 1924 als bouwplan ingediend als bouwplan '2e groep' en betrof 36 woningen. Wellicht wordt hiermee een link gelegd met de sloop van onder andere de Krim.

Topgevel als accent in de woningen aan de Borneostraat. Op de voorgrond de aanzet van een groen centraal plantsoentje

In januari 1925 volgt een tweede aanvraag voor 40 woningen. Beide plannen zijn ontworpen door Joh. Sluijmer. Het plan kent Amsterdamse school kenmerken die deels verloren zijn gegaan bij de renovatie in de jaren 80. Zo zijn oorspronkelijke detaillering van ramen en deuren en plantenbakken verdwenen. Dakpannen zijn vervangen door betonnen dakpannen, soms rood, soms gesmoord.

Het gehele complex kenmerkt zich door een hoofdopzet met één bouwlaag met mansarde kap parallel aan de weg. De dakkapellen maakten oorspronkelijk onderdeel uit van het plan en komen in twee typen voor (enkel en in geschakelde vorm).

De meeste woningen hebben een bescheiden voortuin. Aan de zijde van de Wooldriksweg zijn de 2 vooruit springende van oorsprong winkelpanden markant. De panden kennen een veelhoekig grondvlak en waaivormige mansardekap.

Het buurtje kent samenhang rondom de Borneostraat waarbij een oorspronkelijk groentje (nu speeltuin) een centrale plek vormt. Verder vallen de verspringende rooilijnen en de kappen met lage goot op. Op belangrijke plekken wordt een topgevel geïntroduceerd.

Cultuurhistorische structuurwaarden Wooldriksweg-Borneostraat

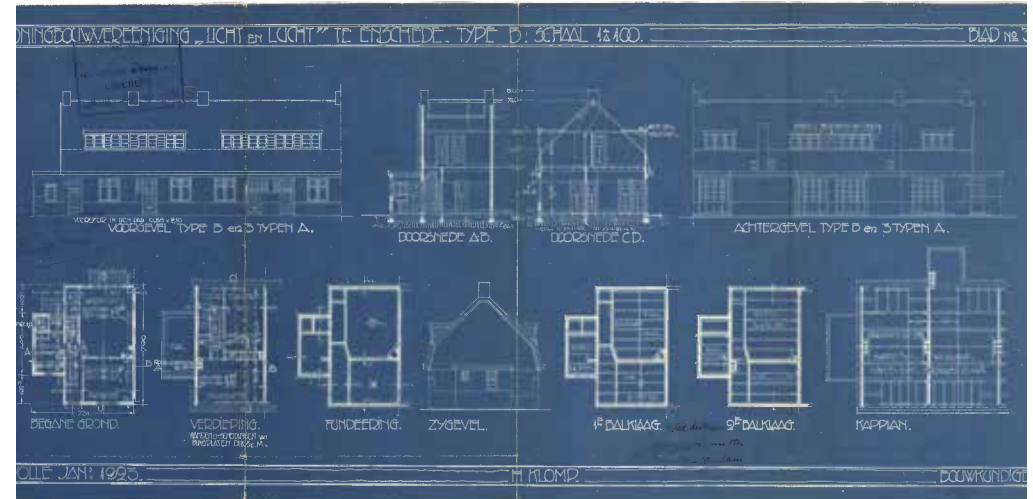
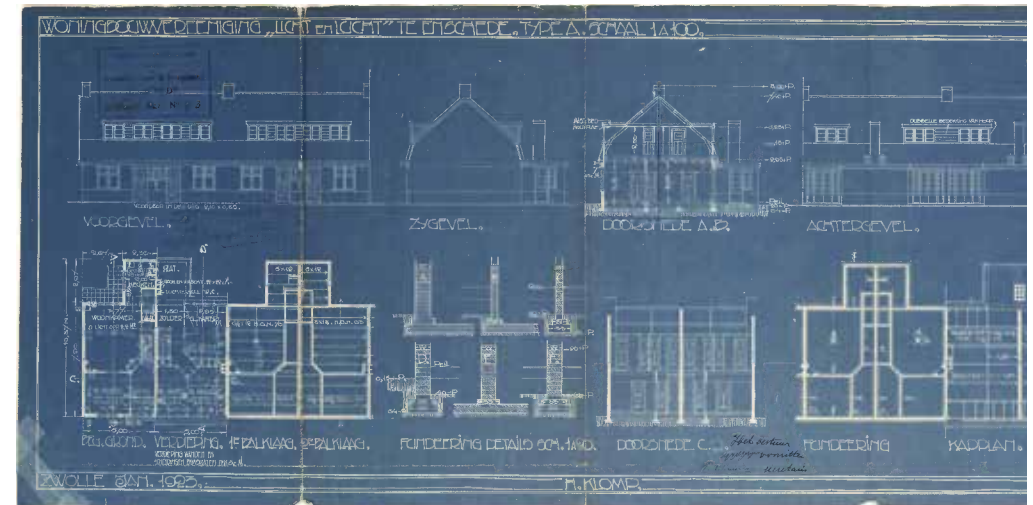
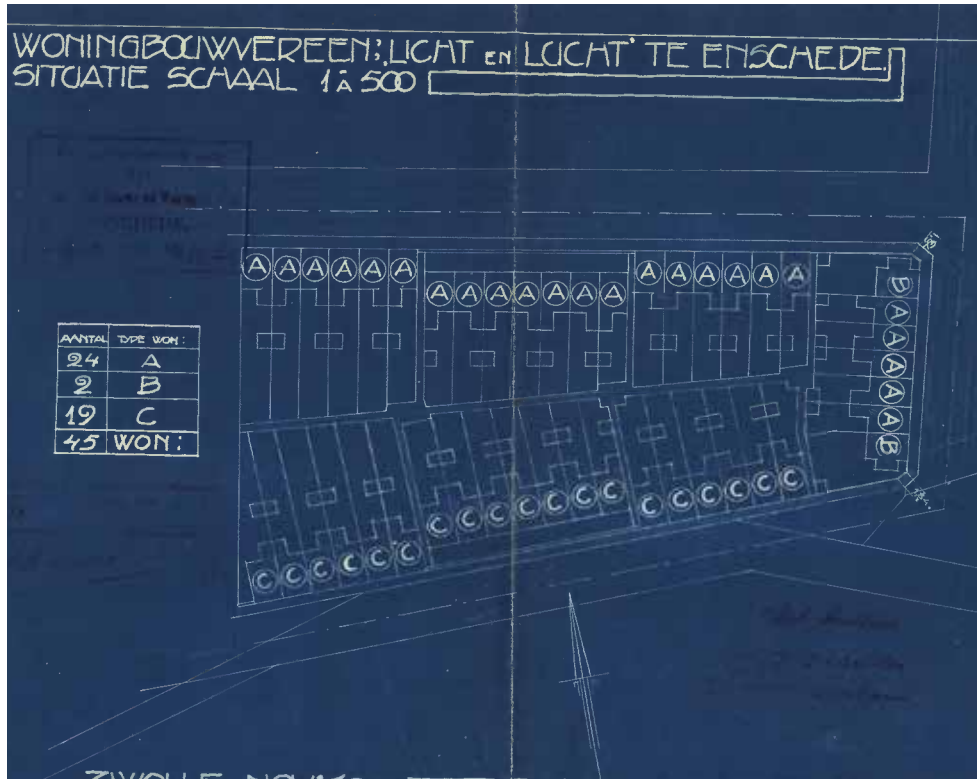
1) historische waarden	+
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	++
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	+
4) gaafheid, herkenbaarheid	+
5) zeldzaamheid	0

Advies:

complex opnemen als cultuurhistorische structuur
de winkel-woningen opnemen als karakteristiek

Variksweg - Madoerastraat (1924)

Tuindorpcomplex 2 (zie pagina 12)

Het complex, begrenst door de Variksweg en Madoerastraat, maakt onlosmakelijk onderdeel uit van een belangrijke ontwikkelingsfase van de stad Enschede die samenhang met de textielindustrie. De samenhang op gebouwniveau is goed zichtbaar maar door renovatie niet oorspronkelijk. De verspringende rooilijnen geven ruimte aan grotere voortuinen die kansen bieden voor een groen beeld wat past bij de karakteristiek van een tuindorp. Dat geldt ook voor de ruime achtertuinen met vrij geplaatste bijgebouwen.

Een eenvoudig tuindorpensemble gebouwd in 1924 in opdracht van 'Licht en Lucht'. Het ontwerp is van H. Klomp uit Zwolle. Het complex kenmerkt zich door rijen arbeiderswoningen met verspringende rooilijnen.

Het plan kent 3 woningtypen (zie pagina 16) op een totaal van 45 woningen. Daarbij zijn de woningen aan de Madoerastraat en Perikweg overeenkomstig met uitzondering van de hoekwoningen aan de Perikweg. Daar waar de woningen aan de Madoerastraat telkens gespiegeld zijn ontworpen wordt aan de Variksweg gekozen voor een variant met een kleinere hal en daarmee grotere woonkamer. Ook zijn de individuele dakkappen iets groter.

Het complex kent een hoofdopzet van 1 bouwlaag onder een mansardekap met rode betonnen golfpannen die niet oorspronkelijk zijn. Door renovatie zijn de oorspronkelijke kozijnindelingen verloren gegaan en zijn de deuren vervangen door meer transparante deuren. Het complex heeft een sterke verwantschap met het Baliplein e.o.

Cultuurhistorische structuurwaarden Variksweg - Madoerastraat

1) historische waarden	+
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	++
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	+
4) gaafheid, herkenbaarheid	0
5) zeldzaamheid	0

Advies:

complex opnemen als cultuurhistorische structuur vanwege zijn stedenbouwkundige samenhang en de daarmee samenhangende ontwikkelingsgeschiedenis. Gezien de renovaties die hebben plaatsgevonden op gebouwniveau, de woningen niet opnemen als karakteristiek

Hoek Perikweg - Madoerastraat

Gespiegelde plattegronden Varikweg

Eenvoudige hoofdopzet met mansardekap.

Bouwplan Varik (1929)

Tuindorpcomplex 3 (zie pagina 12)

Plattegrond Varvik 1930

Poortgebouw bij buitenzorgplein (gemeentelijk monument)

Dit complex kent een grote variatie en desondanks grote samenhang. De kwaliteit van de architectuur is hoog met vele originele details of goed uitgevoerde renovatie. Daarbij maken bijzondere gebouwen zoals de poortgebouwen met haar kunst onderdeel uit van dit complex. Ook het collectieve groen is aanwezig wat stedenbouwkundig helder gekaderd wordt. Dit is een tuindorp van hoge kwaliteit.

BOUWPLAN VARIK - VERENGING DE VOLKSWONING (1929)

Het Varvik werd in 1929 gebouwd in opdracht van De Volkswoning, naar een ontwerp van architect A. Th. Blom. Karakteristiek voor het wijkje zijn de twee poortgebouwen waarvan één aan de Singel.

Het Varvik bestaat uit zo'n 170 kleine arbeiderswoningen die in blokjes van twee tot zes woningen langs de straten staan opgesteld. De huizen zijn opgetrokken in rode baksteen onder rode zadeldaken met dakkapellen. Ter afwisseling van het straatbeeld hebben sommige huizen een topgevel met dwars geplaatst zadeldak. De huizen hebben vierkante witte kozijnen en de groene voordeuren zijn voorzien van bovenlichten. De woningen zijn uitgevoerd in verschillende varianten, alle voorzien van een entree met trapopgang, woonkamer, keuken en drie slaapkamers. De grotere huizen hebben een voorkamer en aangebouwde keuken met bijkeuken.

De wijk wordt getypeerd door twee poortgebouwen (gemeentelijk monument) die zijn geconstrueerd met bakstenen kruisribgewelven. Wanneer men vanaf het plantsoen bij het Buitenzorgplein door de Bataviastraat naar de Varviksingel loopt, komt men onder deze twee

poorten door die worden geflankeerd door 2 beelden van keramiek. Deze beelden, aan de zijde van het Buitenzorgplein, verbeelden twee kalkoenen en bij de Varviksingel twee arenden. Ze zijn ontworpen door W. Brouwer.

Het complex kent een groot aantal verschillende woningtypen die een vertaling zijn van de specifieke stedenbouwkundige situatie. Zo zijn daar de poortgebouwen maar ook aan de Singel zijn de hoekpanden maatwerk. Terwijl aan de noordzijde van de Javastraat juist weer voor eenvoud is gekozen. Aan de Floresstraat wordt gekozen voor kortere rijwoningen en aan de Soerabajastraat volgt de bebouwing de rondlopende weg wat resulteert in uitwaaiende plattegronden. Daarnaast is het Buitenzorgplein onlosmakelijk verbonden met de stedenbouwkundige opzet evenals kleinere groenstructuren langs de verschillende straten.

Cultuurhistorische structuurwaarden bouwplan Varik

1) historische waarden	+
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	++
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	++
4) gaafheid, herkenbaarheid	++
5) zeldzaamheid	+

Advies:

complex opnemen als cultuurhistorische structuur en bebouwing opnemen als karakteristiek in het bestemmingsplan. Poortgebouwen blijven als monument opgenomen in het bestemmingsplan. Het openbaar groen in combinatie met haar inrichting als onderdeel van de structuur opnemen.

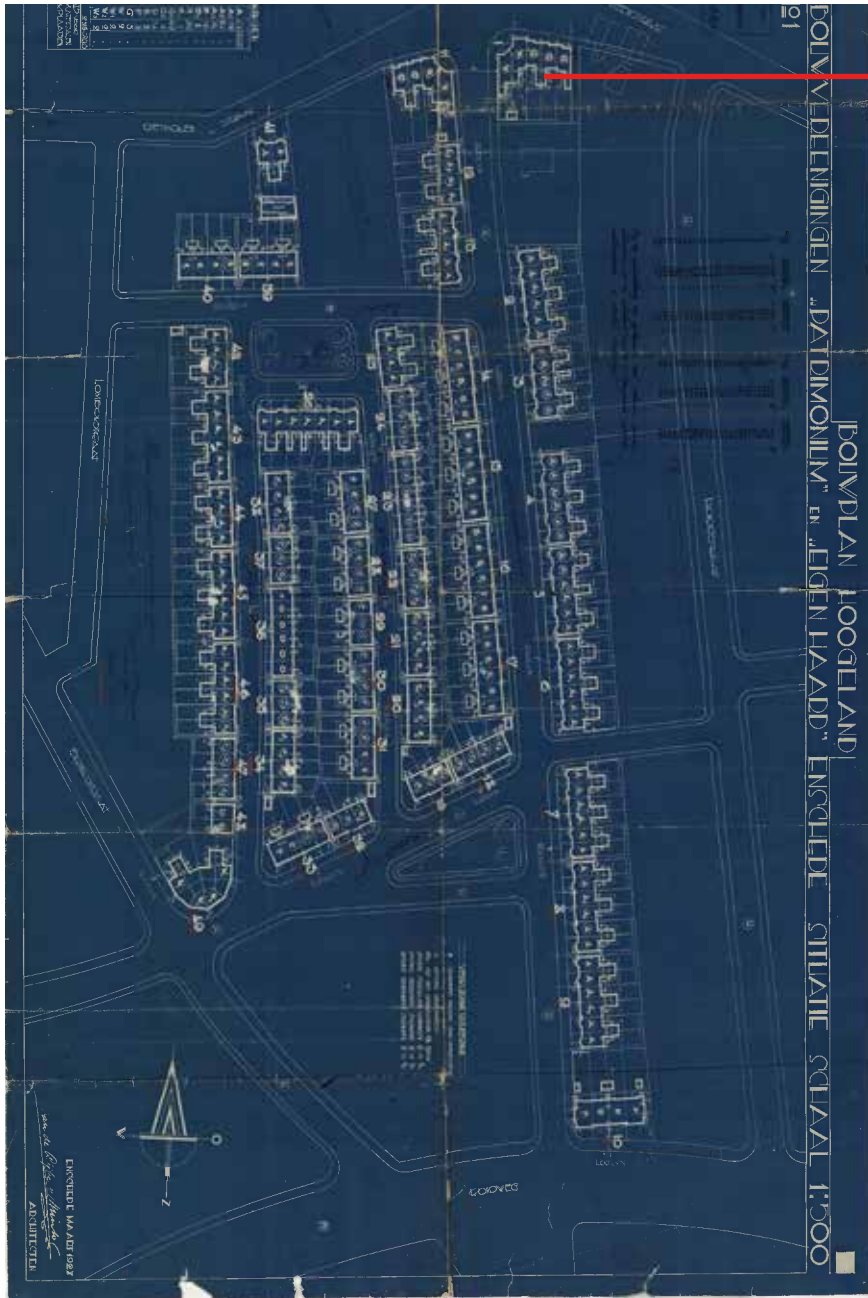

Het Buitenzorgplein is nog altijd een belangrijke groene plek in de wijk. Mooie details zoals de oude straatverlichting passen hier goed bij.

Poortgebouw met de twee kunstwerken van W. Brouwer.

Bouwplan Hoogeland (1928)

Tuindorpcomplex 4 (zie pagina 12)

Dit complex kent een vrij eenvoudige opzet met grote herhaling. Samenhangend ontworpen langs een aantal parallel lopende straten (Molukkenstraat, Amborstraat en Timonstraat). De architectuur kent verwantschap met de Amsterdamsche School. Zo zijn zogenaamde "ladderramen" op de slaapverdieping zichtbaar en zijn de dakkapellen voorzien van gepotdekselde planken als bekleding. Uit kostenoverwegingen zijn veel expressieve detaillering achterwege gebleven of slechts summier aangeduid - zoals een schuin geplaatste baksteen in het smalle hoge zolderraampje van de kopse voorgevel.

Uitzonderingen hierop zijn de rijwoningen met een eigen karakter aan de Singel en de woon-winkelwoningen aan de Rietmolenstraat. Deze laatste zijn bijzonder geschakelde woningen met mooie details. Ook het woon-winkelpand aan de Javastraat met zijn waaervormige plattegrond is bijzonder in zijn opzet. Het meeontwerpen van voorzieningen paste goed bij de opvattingen van goed wonen in die tijd.

Plattegrond van het gehele bouwplan Hoogeland

Winkelwoningen aan de Rietmolenstraat - Heutinkstraat

BOUWPLAN HOOGELAND - PATRIMONIUM & EIGEN HAARD (1928)

Deze woningen zijn eind jaren 20 gebouwd in opdracht van Patrimonium en Eigen Haard. De architect was Van der Lijke & Mink. Na de oplevering werd het eigendom opgedeeld in een noordelijk deel en zuidelijk deel. Het complex is eenvoudig van opzet met rechtlijnige stratenpatroon met verspringende voorgevelrooilijnen. De woningen kennen overwegend één bouwlaag met mansardekap (met originele pannen) met mee-ontworpen dakkapellen. Daarnaast komen er ook topgevels voor die de lange straatwanden onderbreken en accenten vormen op stedenbouwkundige plekken. Bijzonder zijn de winkel-woningen aan de Rietmolenstraat-Heutinkstraat waar aan weers-zijde, 4 geschakelde woningen zijn ontworpen met een versnijdingen in het blok. Op deze manier wordt de Molukkenstraat, wat een belangrijke doorgaande route is, aangezet. Dat geldt ook voor de entree van deze weg aan de zuidzijde waar aan de singel een meer bescheiden maar uitgesproken blokje van 4 rijwoningen is ontworpen. Het complex kent ook een collectief groen plein (Baliplein).

Bijzonder is het 2-laagse woon-winkelpand met kap aan de Javastraat. Weliswaar is de plint van het gebouw door

latere ingrepen wat kwaliteit verloren maar bijzonder in haar opzet is met trapezium vormige plattegronden en meeontworpen winkelruimte. De luifel/het balkon is oorspronkelijk maar door latere renovaties aan detail verloren.

Cultuurhistorische structuurwaarden bouwplan Hoogeland

1) historische waarden	+
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	++
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	+
4) gaafheid, herkenbaarheid	+
5) zeldzaamheid	0

Advies:

complex opnemen als cultuurhistorische structuur. De rijwoningen aan de Singel als onderdeel van dit complex, de woon-winkelwoningen aan de Rietmolenstraat en het woonwinkelpand aan de Javastraat opnemen als karakteristiek in het bestemmingsplan.

Collectief groen - Baliplein

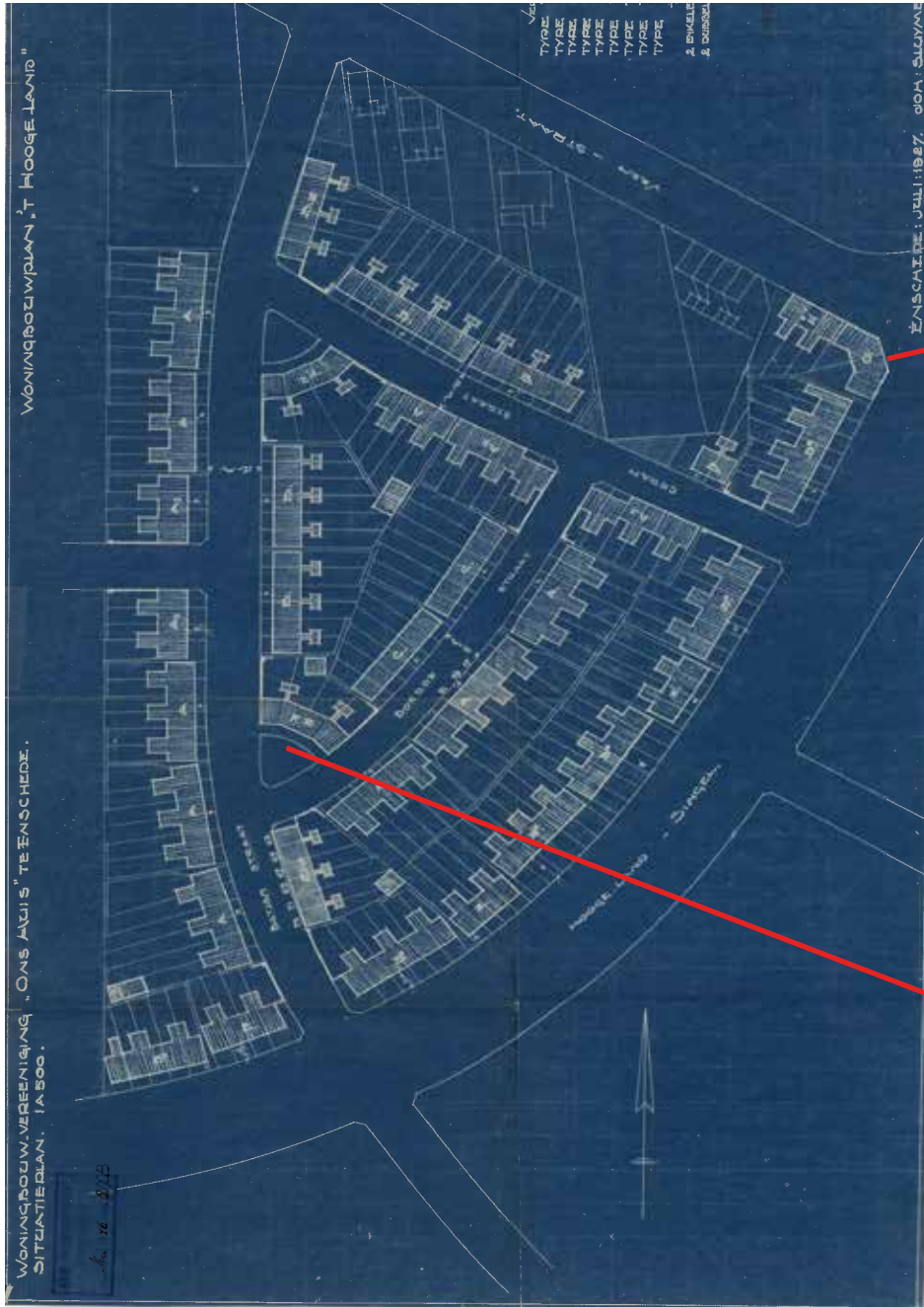
Molukkenstraat met de kenmerkende mansardekap

Woon-winkelpand Javastraat

Bouwplan 't Hoogeland (1931)

Tuindorpcomplex 5 (zie pagina 12)

Plattegrond 't Hoogeland

Hogelandsingel met het woon-winkelpand nu ijsalon

Dit complex kent een sterk samenhangende opzet met een sterke repitie en mooie details. Bovendien zijn collectieve plantsoentjes meeontworpen en kent het een rijke presentatie aan de singel. Het woon-winkelpand op de hoek aan diezelfde singel is bijzonder in zijn opzet en maakt herkenbaar onderdeel uit van het complex. De nog aanwezige hagen, de verspringende rooilijnen en karakteristieke details in de gevels maken de tuindorpkarakteristiek overtuigend zichtbaar.

Plantsoen Boerostraat - Batjanstraat

Hogelandsingel

BOUWPLAN 'T HOOGELAND - ONS HUIS

Een sterk samenhangend tuindorpcomplex met een duidelijk front aan de Heutinkstraat en de Hogeland-singel. Daarmee introduceren zijn een woonbuurt uit de jaren 30 die in opdracht van Ons huis is gebouwd. Het ontwerp is van de Lijke van Mich Architecten.

De rijwoningen zijn overwegend in 2 lagen met kap gebouwd en kennen afwisselend rode en gesmoorde pannen. De woningen aan de singel kennen ook een voortuin die met een meeontworpen tuinmuur is omzoomd. De kenmerkende verspringingen in de voor-gevelrooilijn, de introductie van overhoeks groen en collectieve plantsoentjes maken onderdeel uit van het ensemble.

Binnen dat ensemble wordt op een aantal hoeken gekozen voor een meer bescheiden volume met mansarde kap wat vaak een mooie overgang vormt naar kruisende straten. De schoorstenen op het dak vormen een mooi ritme en geven de woningen statuur. Bijzonder zijn ook de meeontworpen bloembakken boven de gebundelde entrees van 2 woningen.

Bijzonder is het ruime woonwinkelpand op de hoek aan de singel. Deze is als voorziening meeontworpen, met een sterke verwantschap met de overige woningen uit het complex.

Cultuurhistorische structuurwaarden bouwplan 't Hoogeland

1) historische waarden	+
2) ruimtelijke, situationele en ensemblewaarden	++
3) architectuur- en/of kunsthistorische waarden	+
4) gaafheid, herkenbaarheid	+
5) zeldzaamheid	0

Advies:

complex opnemen als cultuurhistorische structuur en bovengenoemde bebouwing opnemen als karakteristiek in het bestemmingsplan.

Singel met de zorgvuldig ontworpen tuinmuren

Groene hagen en ontworpen bloembakken boven de entree

Op de hoeken staan afwijkende woningtypen met een lage goot

Overzichtsfoto midden jaren 70. Herkenbaar is de Singel met aan de bovenzijde de tuindorpcomplexen Varik, Hogenland etc

CONCLUSIE-AANBEVELING

Binnen het plangebied van het bestemmingsplan 't Getfert-Perik-Hogeland-Noord komen een aantal samenhangende structuren voor die geïnspireerd zijn op de tuindorpen.

Voor de toekomst is het essentieel om de samenhang in het ontwerp te bewaren. Deze samenhang gaat veelal verloren als woningen van eigenaar wisselen. Iedere eigenaar heeft zo zijn eigen smaak en woonwensen. Deze ontwikkeling wordt nog eens versterkt doordat woningcorporaties hier en daar overgaan tot verkoop van huurwoningen. De vanzelfsprekendheid van een gezamenlijke en goed afgestemde aanpak verdwijnt daarmee.

Daarnaast herkennen we samenhangende lintbebouwing uit het begin van de 19e eeuw die passen bij de ontwikkeling van de stad Enschede. Deze structuren met veelal bescheiden maar duidelijke hoofdbouvvolumes met een eigen architectuur is het behouden waard. Niet alleen op gebouwniveau maar juist in onderlinge samenhang. Daarnaast zien we aan de Kuipersdijk een serie woningen die projectmatig zijn ontwikkeld die deze oude route een eigen karakter geven. Gezien de periode van ontwikkeling en de eigen expressie als structuur waardevol.

Tot slot is de Singel als structuur zeer waardevol voor Enschede. Als product van een vroeg 19e eeuwse visie op de groei en de daarbij behorende bereikbaarheid van de stad, een landelijk uniek stukje stedenbouw en planning. Ondanks aanpassingen van het profiel is de samenhang tussen openbare ruimte en bebouwing nog altijd sterk en vormt het in de stad nog altijd een heel sterk ruimtelijk beeld.

Geadviseerd wordt om waardevolle structuren (tuindorpen, singel en samenhangende lintbebouwing) te beschermen.

